

AMERIKAI MEGFIGYELŐK KÍNÁBAN (1943–1944)

A kínai kommunisták által ellenőrzött Észak-Kína jelentőségét felértékelte az 1943. nyári krízis. A két kínai erő – a csungkingi Kuomintang (KMT) kormányhoz hű erők és a kommunista csapatok – a nyílt fegyveres konfliktus szélére sodródott, és a szovjet kormány először állt ki nyíltan sajtóközleményeiben a Kínai Kommunista Párt (KKP) mellett. Ekkor hivatalos amerikai megfigyelő már öt éve nem járt a KKP uralta „határterületen”,¹ azóta az amerikai katonai vezetők és politikusok kénytelenek voltak másodkézből származó, ellentmondásos információkkal beérni.²

A csungkingi USA-főhadiszállás élén az igen kiterjedt és kényes, szövetségesközi feladatkörrel megbízott Joseph W. Stilwell tábornok állt.³ Parancsnoksága alá tartozott összekötő és tanácsadó szerepben a Külügyi Szolgálatos Tisztek (Foreign Service Officer, F.S.O.) csoportja. Katonai parancsnok stábjához rendelésük szokatlan lépés volt, Stilwell memorandumban kérte, személyes ismeretségre hivatkozva, hogy csatolják J. P. Daviest a stábjához. Davies lett a csoport magja. Kettejük ismeretsége 1938-ra nyúlt vissza, amikor az akkor kormányzóhely Hankouban Stilwell katonai attaséként, Davies pedig mint konzul végezte feladatát. Annak idején mindkettejük szimpátiával viseltetett a KKP iránt, ami különösen a vonzó és romantikus Agnes Smedley egyéniségének volt köszönhető.⁴ Davies 1942 februárjában ment Kínába. Először a nagykövetségen dolgozott, majd – Stilwell kérésére – a katonai misszióhoz került mint összekötő.⁵ Stilwell 1943 júniusában négy további tisztet kért. Név szerint: John K. Emmersont, a japán ügyek szakértőjét és John S. Service-t Csungkingba, Raymond P. Luddent Jünnanba, valamint Kenneth C. Krentzet – akit végül nem kapott meg – Újdelhibe.⁶ J. S. Service, aki Kínában született és nőtt fel, már 1941-től politikai információkat gyűjtött és jelentett Csungkingban a nagykövetségnek. Kapcsolatban állt a kommunisták csungkingi összekötőivel is, 1944 nyarán Jenanban már a kommunista delegáció barátjaként köszöntötték.⁷ Rajtuk kívül John Carter Vincent – később a State Department Távol Keleti Ügyek Osztályának segédfőnöke – írásai is hasonló affiliációról árulkodnak. A burmai fiaskó⁸ után fokozatosan az első számú amerikai politikai képviselővé is a tábornok vált Kínában.⁹

Az amerikaiak számára a „vörösök” és a KMT konfrontációja a japán háborúhoz képest csekély jelentőségű volt.¹⁰ A hivatalos amerikai irányvonal a KMT és a KKP közötti viszályt illetően a polgárháború elkerülése, a felek közti ellentétek elsimítása volt, akár amerikai közvetítéssel is. Roosevelttel feltételezte: mivel a KKP és a Kuomintang tagjai egyformán kínaiak, így alapvetően barátok, és „semmi sem lehet végleges barátok között”. Ha a pártok nem tudnak kibékülni, hívhatnának „egy barátot”, aki ő – az amerikai elnök – lehetne.¹¹ Soha semmilyen szándékát nem mutatta, hogy elfordulna a KMT-rezsimtől.¹² Henry Wallace alelnök is kerülni akarta a látszatát, hogy érdekelt lenne a kínai kommunisták ügyében, mikor a katonai misszió szükségességéről tárgyalt Csanggal. Patric J. Hurley eredeti megbízatásában egyértelműen a G-mo¹³ és Stilwell „harmonikus kapcsolatának előmozdítása”, valamint az utóbbi „összkínai” parancsnokká kinevezésének elősegítése szerepelt,¹⁴ ami tág lehetőségeket rejtett magában, és egybeesett a KKP és a „Stilwell-csoport” elképzeléseivel. A helyzet pár hónappal később – Stilwell felmentése és Clarence Gauss nagykövet leküldözése után – alapjában megváltozott. Hurley nagyköveti direktívájának legfőbb pontjai már a Nemzeti Kormány bukásának megakadályozása és Csang Kaj-sek hatalmának

megőrzése voltak,¹⁵ ellentétben mindazzal, amit a „Stilwell-csoport” képviselt, és Jenan szorgalmazott. Az addig lappangó ellentét napvilágra került.

Stilwell hatásköre a kínai hadszíntéren – mint Csang Kaj-sek vezérkari főnöke – csupán a hadművelati tervezésre terjedt ki. Ha azonban létrejött volna a kooperáció a blokád alatt álló vagy az ellenséges vonalak mögött elhelyezkedő kommunista csapatokkal, Stilwell – elméletileg – megnyithatta volna az utat a személyes felügyelete alatt álló – amúgy is rendkívül szűkös – lend-lease (kölcsonbérleti) szállítmányoknak a Jenan központú, a kommunisták ellenőrzése alatt lévő „Különleges Körzet” felé.¹⁶ 1943 szeptemberében – rendkívül kényes politikai helyzetben – Stilwell fel is vázolta egy „pusztán katonai megfontolásokra épülő” összehangolt offenzíva tervét, melyben szerepet kapott a 18. – kommunista – hadseregcsoporthoz is. A terv részeként ellátmányban részesültek volna az „északnyugati csapatok”.¹⁷ A terv sohasem valósult meg. Azt azonban, hogy kizárólag „katonai megfontolásokra épült”, cáfolni látszik a csungkingi katonai attasé szkeptikus jelentése is. „Mint összetett katonai erő... a kommunista seregek nem alkalmasak nagy, vagy bármilyen támadó akcióra.”¹⁸ Stilwell végső – szintén nem katonai jellegű – érve, hogy úgymond „megmutatná a világnak, hogy a vörösök nem teljesítik a parancsokat”,¹⁹ nem győzte meg Csang Kaj-seket.

A feltevéssel, miszerint a kínai kormány a háború utánra tartalékol, a végső megmérettetésre a KKP-vel, nem csak a „Stilwell-csoport” élt. A washingtoni hadügyminisztériumban általános volt a „quid pro quo” megközelítés (fegyverszállítások ellenében katonai reformok, aktív hadműveletek), de hogy az amerikai szállítmányokat akár részben a Nemzeti Kormány fő riválisának juttassák, ez a csoporton kívül másban nem merült fel.

Az első hivatalos kezdeményezés a közvetlen összeköttetés megteremtésére Jenannal John Daviestől származik. Davies 1943. júliusi memorandumában a hivatalos – passzív – amerikai álláspont megváltoztatását és „pozitív Kína-politika megfogalmazását” sürgette, mondván, egy polgárháború esetén a kommunisták – akik nem is igazi kommunisták, inkább agrárreformerek – a Szovjetunió segítségét kérnék. Ezért, ha az USA Csangot támogatja, könnyen szembetalálhatja magát az oroszokkal, ha viszont ezt elutasítja, szembe kell néznie egy „szovjetizált” Kínával. Tanácsosnak tartotta egy konzulátus felállítását és egy katonai megfigyelő csoport állomásoztatását a kommunisták uralta területeken.²⁰ Érvélese idegennek tűnik abban a szovjetbarát közegben, amit a roosevelti–hopkinsi politika képviselt. Ezentúl azonban falsnak is hangzik, amennyiben konfrontációt vizionált a Szovjetunióval, ha Amerika *nem* nyomul be az előbbi – általa valószínűsített – befolyási övezetébe. Mi több két ázsiai szövetséges rovására egy ismeretlen, bizonytalan pártállású harmadik erőt támogat.²¹

Ahogy egy későbbi beszélgetésében Mao Ce-tung kifejtette, nem várt kevesebbet az amerikaiaktól, mint hogy – amint a múltban a pekingi kormány helyett a kantonit részesítették elismerésben – a helyzet alakulásával a csungkingi alkalmatlan és népszerűtlen kormány helyett „Jenan” mellé állnak.²² Ehhez első lépésben fel kellett venni a hivatalos kapcsolatot az Egyesült Államok képviselőivel. Ez állhatott a háttérben azoknak az ismétlődő ajánlatoknak, melyekkel Csu En-laj, a KMT- és külkapcsolatokért felelős kommunista pártfunkcionárius 1942 és 1943 folyamán az amerikaiakat megkereste. Ám ehhez Csang Kaj-sek engedélyét is – valamilyen módon – meg kellett szerezni.²³

Davies 1944. januári memorandumában felhívta a figyelmet, hogy a terület nemcsak a japánok legnagyobb katonai bázisához fekszik közel, de nagyobb hangsúlyt

helyezett arra, hogy feltétlenül szükség van a – körzet blokádja által elősegített – szovjet befolyás ellensúlyozására. Véleménye szerint egy megfigyelő misszió jelenléte garantálná a körzet katonai sértetlenségét a KMT-vel szemben is.²⁴ Érvéle mögött – miszerint „az amerikaiak joggal lesznek vádolhatók, hogy a Kuomintang-csapatok jelenlegi fegyverzésével hozzájárultak a polgárháborúhoz”²⁵ – nem nehéz felfedezni a kommunisták politikai céljait.²⁶ A gyakorlatban az amerikai szállítmányok szigorú ellenőrzés alatt maradtak, és azokat lényegében az Indiában kiképzett csapatok, valamint a Kínában harcoló amerikai légi egységek kapták. Ilyen módon az eszmeifuttatás éppúgy a háború utáni manővereknek rendelte volna alá a háborús célokat, mint amivel a G-mo-t és az őt körülvevő vezetést vádolták.

Februárban Roosevelttel személyes üzenetben kérte Csang Kaj-sek támogatását és együttműködését egy amerikai megfigyelő misszió kiküldetéséhez Észak-Senhszi²⁷ és Sanhszi tartományokba. Indoklása szerint „megkezdték az Észak-Kínában tömörülő japán erők szétzúzásának előkészületeit”, és az ehhez szükséges információk igen szűkösek.²⁸ Az ügy azonban Wallace kiküldetéséig – Csang ellenállása miatt – nem léphetett előrébb. A megfigyelő misszió, bár katonai információszerezés volt a célja, a kapcsolatépítés mérföldköve volt. A „Stilwell-csoport” azonban továbbra sem hagyott fel a katonai segítség megtagadásának mint kényszerítő eszköz használatának folyamatos szorgalmazásával.

Az érvelés másik oldalaként az hangoztatták, hogy az erőegyensúly elmozdításával kényszerítsék a KMT-t a „jelen reakciós vezetőség leváltására, és elmozdulásra a kommunistákkal való kooperáció irányába, mely egységhez, demokráciához és nemzeti erőhöz vezetne”.²⁹ Egy egyesített és demokratikus Kína természetesen gravitálna az Egyesült Államok felé.³⁰ Service ezek alapján meg volt győződve, hogy „le kell csapni” a kínálkozó alkalomra, amíg a kommunisták nyitottak Amerika felé. Ezekkel a tanácsokkal kimondatlanul is egyértelmű receptet nyújtott a Kuomintang-rendszer megbuktatására. Service szerint Amerika végső érdeke egy KKP vezette Kína lenne, amely Oroszország ellensúlyát képezheti a Távol-Keleten, valamint Csang Kaj-sek eltávolítása, aki „kül- és belpolitikájával tudat alatt az orosz távol-keleti dominanciához járul hozzá”.³¹

Ahhoz, hogy egy KKP vezette Kínát Amerika hűséges barátjaként lehessen bemutatni, a KKP-t legalábbis egy nyugati típusú demokratikus munkás- vagy parasztpárt képében – vagy még „szébb” formában – kellett feltüntetni. Erre nézve történetek is erőfeszítések nemcsak a KKP és a „Stilwell-csoport”, de még a szovjetek részéről is. Sztálin az észak-kínai hajdani elvtársakat nevetve „nem igazi”, hanem „margarin kommunistáknak”, igazi hazafiaknak nevezte.³² Molotov szerint semmi közük a kommunizmushoz, „csupán ez úton fejezik ki az elégedetlenségüket a gazdasági feltételeikkel”.³³ A KKP részéről fennen hirdették, hogy „nincs kapcsolat a Kínai Kommunista Párt és a Szovjetunió Kommunista Pártja közt”, Mao kijelentette, hogy „ami Kínának leginkább kell most, az demokrácia, nem szocializmus”, illetve „haladó jellegű kapitalizmus kifejlődhet Kínában”, továbbá hogy hisznek a többpárti hatalomban.³⁴ De mi sem bizonyítja ékeesebben a törekvést: felhagyva a megszokott gyakorlattal, 1944 szeptemberétől kezdve a nemzetközi közegben – a „jelenleg félrevezető” Kínai Kommunista Párt megnevezés helyett – a „Kungcsantang” nevet kezdték el használni.³⁵

A fentieket messzemenően alátámasztani látszik Ludden egyik jelentése 1945 januárjából: „A kommunisták politikai működésükben liberális demokraták és hangzatosan nacionalisták. A kommunizmus nem több, mint egy távoli jövőben elérendő

ideál. A kommunisták potenciális barátai az Egyesült Államoknak.”³⁶ Service benyomásait a kommunista vezetőről szintén rokonszenven hatja át: „Módszereik, gondolkodásmódjuk és közvetlen problémakezelésük inkább amerikaiaknak látszik, mint keleti- nek”³⁷ – írja.

A jenani körzetről több mindezeknek szögesen ellentmondó információ is eljutott az amerikai külügyi szolgálathoz – és ma már kevesen vitatják, hogy a „demokrácia” csak egy jelszó volt a kommunista propaganda-arszenálban³⁸ –, de a „csoport” jelentései és az odalátogató publicisták hangos és hangzatos információdömpingje mellett azok csupán felejtető hírmorzsáknak bizonyultak.³⁹

A külügyi tisztek írásait vizsgálva szembevetendő a részrehajlás. Tanácsaik rendre egybecsengtek a KKP külpolitikai céljaival. Az idő múlásával nyilvánvaló, hogy nem csak egyszerű szimpátiáról van szó; egy közös cél érdekében minden befolyásukat és tudásukat bevetve, az amerikai elnök kifejezett irányvonalával szemben küzdöttek. Hurley érkezésével, majd Stilwell távozásával harcuk elkeseredetté vált. Az események hamarosan perekhez és meghallgatásokhoz vezettek, melyek végül a hidegháborús érában kémhistóriába torkolltak az Egyesült Államokban.

Jegyzetek

¹ 1938-ban némi előkészítés után egy katonai attasé munkatársaival járt Jenanban. *Braun Otto*: Menetelés Kínában 1932–1939. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1975. 375–376.

² *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers, 1944*: 6. Washington, United States Government Printing Office, 1967. 307. (A továbbiakban: FRUS 1944.)

³ Az amerikai haderők parancsnoka a kínai–burmai–indiai hadszíntéren, a Délkelet-ázsiai Parancsnokság helyettes főparancsnoka, Csang Kaj-sek vezérkari főnöke, a burmai–indiai hadszíntéri kínai erők parancsnoka, a lend-lease szállítmányok elosztásának felügyelője.

⁴ Smedley életét a KKP ügyének szentelte, és kortesükként tevékenykedett. *Utley, Freda*: *The China Story*. New York, American Book-Knickerbocker Press, Inc., 1951. 107.

⁵ Amit Gauss nagykövet zokon is vett. Hoover Institution Archives: *The World War II Diaries of General Joseph W. Stilwell*. Copyrighted Material 2005. 76.

(<http://www.hoover.org/hila/collections/19401264.html>.)

⁶ *Feis, Herbert*: *The China Tangle*. New York, Atheneum, 1965. 257.

⁷ FRUS. 1944. 522.

⁸ A Stilwell vezette szövetséges csapatok veresége Burmában 1942 tavaszán. Kína teljes szárazföldi blokádjának kezdete.

⁹ *Stilwell*: i. m. 90.

¹⁰ *Bevin, Alexander*: *Strange Connection. U. S. Intervention in China, 1944–1972*. New York, Greenwood Press, 1992. 2.

¹¹ *White Book. United States Relations with China*. Department of State Publication 3573. Far Eastern Series 30, Released August 1949. 56.

¹² Az elnök több alkalommal kinyilvánította tiszteletét és nagyrabecsülését a generalisszimó és eredményei iránt. Nem szívelte Stilwellt amiatt, hogy jelenlétében „mogyoró”-nak nevezte Csangot. *Stilwell*: i. m. 159.

¹³ Generalisszimó, Csang Kaj-sek címének hivatalosan is használt rövidítése.

¹⁴ Az elnök levelének 1944. augusztus 22-i kivonata FRUS. 1944. 250.

¹⁵ *White Book*. i. m. 71.

¹⁶ *Stilwell-dokumentumok*. 158. számú akta. Idézi: *Kubek, Antony*: *How the Far East Was Lost. American Policy and the Creation of Communist China, 1941–1949*. London, Intercontext publishers, Limited, 1971. 214.

¹⁷ *Romanus, F. Charles – Sunderland, Riley*: *Stilwell’s Mission to China*. Washington, D. C., Office of the Chief of Military History Department of the Army, 1953. 368.

¹⁸ M. B. Depass report 1943. november 16. Idézi *Feis*: i. m. 91.

¹⁹ *Stilwell*: i. m. 152.

²⁰ *White Book*. i. m. 571.; *Liang, Ching-chün*: *General Stilwell in China, 1942–1944: The Full Story*. Jamaica, New York, St. John’s University Press, 1972. 199.

²¹ Ugyanezen érvelés figyelhető meg Service-nél is a misszió előtti időszakban.

- ²² FRUS. 604–611. Service memorandum a Mao Ce-tunggal folytatott beszélgetéséről. 1944. augusztus 23.
- ²³ Csang Kaj-sek a jenani kormányt a szovjetek bábjának tartotta, és Wallace látogatásáig mereven ellenzett és tiltott minden efféle kapcsolatfelvételt.
- ²⁴ FRUS. 1944. 307–308. Eredetileg Stilwellnek készült dokumentum. Újdelhi, 1944. január 15.
- ²⁵ FRUS. 1944. 615. Service másodtitkár 1944. szeptember 3-i jelentése.
- ²⁶ FRUS. 1944. 609–910. Service beszélgetéseiből kiderül, hogy Mao Ce-tung beavatkozásnak tekinti Kína ügyeibe, ha az amerikaiak *csak* a Kuomintangot látják el fegyverrel, Csu En-laj pedig a polgárháború egyetlen elkerülhető módjának tartja, hogy mindkét félnek adnak fegyvereket.
- ²⁷ Az ún. „Különleges Körzet” magja.
- ²⁸ FRUS. 1944. 329.
- ²⁹ FRUS. 1944. 616. Service jelentése Jenanból, 1944. szeptember 3.
- ³⁰ FRUS. 1944. 781. Service 1944. április 7-i memorandum a.
- ³¹ Uo.
- ³² FRUS. 1944. 799. Harriman 1944. június 10-i beszélgetése Sztálinnal.
- ³³ White Book. i. m. 72. Hurley tárgyalása Molotovval.
- ³⁴ FRUS. 1944. 537–538. Mao Ce-tung nyilatkozatai Gunther Stein és Maurice Votaw újságírók számára.
- ³⁵ FRUS. 1944. 576–577. Service jelentése 1944. szeptember 18.
- ³⁶ FRUS. 1944. 159. Davies memorandum a.
- ³⁷ FRUS. 1944. 556.
- ³⁸ Bevin szerint Kínában nem volt lehetőség egy nem totalitárius berendezkedés megvalósulására. *Bevin*: i. m. 20.
- ³⁹ *Koen, Y. Ross: The China Lobby in American Politics.* New York, San Francisco, Harper & Row, 1974. 106–108.